

491.82
№241

LIBRARY
STACKS
NOV 19 1975

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XXI, св. 1—2

БЕОГРАД, 1975.

САДРЖАЈ

	Стр.
1) М. Стевановић, „Језички неспоразуми“	1—6
2) Берислав М. Николић, Основни типови фразеолошких обрта у савременом српскохрватском књижевном језику	7—13
3) Митар Пешикан, Један категоријски случај глаголске хомонимије и формалне двовидности	14—25
4) Бранислав Милановић, Глаголи на <i>-аји</i> са двојакном презентском основном (наставак)	27—124
5) Језичке поуке	125—131

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ

Секретари Уређивачког одбора др Даринка Гортан-Премк
и др Љубомир Поповић

БЕОГРАД
1975.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело“ — Београд, Вука Караџића 5

НАШ ЈЕЗИК

„ЈЕЗИЧКИ НЕСПОРАЗУМИ“

Овај цитат узимамо из једног дописа са седнице Народне скупштине, у којој се расправљало о Предлогу Устава. И односи се, дакако, на текст тога Предлога. А како су за тај текст, управо за језик текста, на извештан начин одговорни и неки језички стручњаци, хтели бисмо видети шта овај цитат значи, односно шта може значити. Али прво нешто о одговорности. Ми већ рекосмо да један део ње примамо на себе јер смо текст Устава прегледали, не само као остали грађани, којима је дато право и могућност да на Нацрт Устава учине своје приговоре, између осталог и на језик којим је он написан, него је писац ових редака са још двојицом својих колега (мада је лично, спречен болешћу, ту мање од осталих радио) био позван да се ангажује у стручно-језичкој групи Уставне комисије за редакцију Предлога Устава. И ми смо се тога задатка прихватили. Нерадо, истина, зато што смо били свесни да неће бити могуће усвојити сваки захтев за језичким дотеривањем текста онако како бисмо ми желели. Не због тога што су наше претензије биле нескромне. А ни зато што су правници и политичари успели да, како неко од новинара ту недавно нимало духовито (па ни добронамерно) рече, осујете настојање лингвиста да разбију Југославију на реченице, него што смо знали да је у питању нимало једноставна уставна материја којом треба регулисати одвећ сложене друштвене односе, непознате раније ни нашем ни било коме другоме друштву.

Остављајући новинском дописнику да овај рад оцењује према своме укусу, дужни смо рећи да су наша настојања у Комисији сасвим правилно схваћена. Ми смо опет били свесни да

је наш задатак давање образложених предлога за језичко и стилско преиначење појединих места у Предлогу Устава, а да прихватање, односно неприхватање учињених предлога остаје у надлежности доносилаца Устава. Своју дужност стручњака за језик ми нисмо схватили као чишћење језика од неисправности, које драстично називају граматичким грешкама. Њих, наравно, ни било није у тексту јер су га састављали образовани људи. А прихватили смо се свога задатка давања стручне помоћи у отклањању језичких неспоразума, па смо поклонили озбиљну пажњу и интерпункцији, на рачун које онај новинар који говори о разбијању земље на реченице, прави шале, заборављајући, ваљда, да се небрижљивим стављањем интерпункције стварају често озбиљни неспоразуми у језику. Трудили смо се, наравно, да уклонимо све двосмислености и нејасности из текста Устава на које су ето народни представници, који доносе основни закон земље, наишли и у дефинитивном тексту прихваћеном у Комисији за редиговање.

На скупштинској седници, према новинском допису, чињене су и примедбе да су језичке грешке све чешће у законским прописима. И нико, наравно, не може порицати да језичких недостатака има у тим прописима, али не само ту, у законодавној служби уопште, већ и у другим културним областима, да их има и тамо где их не би смело бити. А то ни у ком случају није добро, нити према тој чињеници смемо бити индиферентни, него нам је дужност да водимо већу бригу о језику којим се сви служимо, да се више старамо о његовој исправности и његовој лепоти, да настојимо на сталном подизању његове културе. А све неспоразуме из језика, дакако, морамо уклањати, јер он с њима није оно што мора бити — средство за споразумевање у друштву, у свим његовим срединама, међу свим његовим члановима. Неспоразуми у језику су нешто горе од језичких грешака зато што се често, на жалост врло често, споразумевамо и језиком с грешкама. А неспоразуми у језику су оно што та реч сама собом значи — негација споразумевања. Језик с њима, дакле, не служи својој намени. И тиме је о неспоразуму у језику све речено. А ипак то није одређено казано. Он тиме није јасно дефинисан, па је потребно констатовати да је неспоразум у језику свако нејасно место у њему, сваки еле-

менат језика који даје нетачну информацију о било чему, који оставља у недоумици оне што им се језиком обраћамо. Њега, истина, често проузрокују језичке грешке, неисправност облика ма кога језичког знака. Али и сви облици појединих знака језика могу бити исправни, а да не буде сасвим јасно оно што се њиме казује. Такве језичке неспоразуме је и много теже уочити. Но тиме неопходност њихова уклањања из језика ни по чему није мања.

У делу дописа из Народне скупштине који долази испод наслова *Језички неспоразуми* говори се о два случаја. На један од њих указао је народни посланик из Словеније, и односи се на словеначки текст, који је, по речима овога посланика, био тако нејасан да се морао узети у помоћ српскохрватски текст. А осим тога не само што се не тиче нашег језика него и не знамо на који одређени случај се тај неспоразум односи, па ништа, наравно, не можемо ни рећи о њему. А други случај о коме је тамо реч односи се на члан 42. Предлога Устава, који одређује да се могу „удруживати средства ради осигурања имовине и лица и ради отклањања или смањивања неповољног дејства узрока који могу изазвати те штете“, како стоји у српскохрватској редакцији текста. Истини за вољу, треба рећи да је тај члан узет у целини доста гломазне стилизације, али је, и поред тога, његова садржина разумљива. Поготову цитирано место из тога члана не представља никакав неспоразум. Он се појављује само када се текст узме у хрваткосрпској редакцији. И, по нашем мишљењу, неспоразум треба уклонити из те редакције, ако нам је допуштено давати мишљење о ономе што није намењено за нашу ужу средину. А то није тешко учинити ни за кога ко се евентуално не плаши умањења разлика између српскохрватског и хрваткосрпског текста за ту једну особину, што би се могло схватити као тенденција за негирањем постојања варијаната. Разлике ту, међутим, што се ове особине тиче, у језику српских и хрватских писаца, белетриста, научника, публициста и других, у језику српских и хрватских културних средина уопште, — апсолутно никакве нема. Можда је когод налази у употреби релативних заменица *који* и *шио*, сматрајући да се само прва (*који*) употребљава код Срба, а само

друга (*шио*) код Хрвата. А да таквих има јасно нам говори и различна стилизација текста чл. 42. Предлога Устава двеју редакција. Треба, међутим, знати, и није се тешко уверити да се обе ове речи, и на једној и на другој страни, свугде где се српскохрватским, односно хрватскосрпским језиком говори и пише, у великом броју случајева употребљавају алтернативно као синтаксички синоними, као опозиције. То се може видети у сваком озбиљнијем средњошколском уџбенику граматике, да и не говоримо о исцрпнијим приручницима језика, у којима се за доказ ове чињенице наводе и бројни примери из књижевног језика свих наших културних центара. А из тога се намеће закључак да би и у једној и у другој редакцији могла доћи било која од ових двеју заменица, или *који* или *шио*. Па када је тако, и кад има оних који хоће да свакад буде друкчије у једној од онога што је узето у другој редакцији, могло би се допустити да и остане у првој *који*, а у другој *шио*. Само уз релативну заменицу *шио* никако не би могао остати облик акузатива личне заменице *их*, који тамо стоји, ако нас новински допис из Народне скупштине тачно обавештава, јер односна заменица ту није употребљена у акузативској већ у номинативној ситуацији, у функцији реченичног субјекта. Употребом облика личне заменице уз односну, објекат реченице постаје субјектом, а субјекат објектом, и то из основа мења смисао онога што се хтело рећи. Није нужно имати много стручног лингвистичког образовања да би се схватило да штете не изазивају узроке, како излази из стилизације хрватске редакције чл. 42. Предлога Устава, према информацији, наравно, коју нам даје дописник из Народне скупштине, и која нас је и подстакла да се на ово питање осврнемо, ако не ради чега другог — свакако у одбрану исправности текста Предлога Устава у редакцији у којој га је дала Редакторска група Уставне комисије. Па ни онда реченица друге редакције текста не би, по нашем мишљењу, била еквивалентна истој реченици прве редакције. Иако смо ми, бавећи се овим питањем у неколико наврата, а узимајући у обзир и мишљење других о њему, коначно у својој књизи Савремени српскохрватски језик, књ. II, стр. 821—825, изнели своје схватање о широј могућности алтернативне употребе односних

заменица *који* и *што*, потврђујући је обиљем примера из живог језика свих наших културних центара, и, иако не прихватамо мишљења о ограничениости те могућности ни познатошћу појма на који се заменица односи, за коју су ограниченост употребе везивали неки синтаксичари (в. И. Грицкат, *Наш језик*, књ. XVI, н. с., 32—48), ни различном стилском ефектношћу којом су је настојали објаснити други (в. М. Павловић, *Revue des études slaves* 40, 167—170), — ми смо ипак утврдили да могућност алтернативне употребе ова два језичка знака с потпуном еквивалентношћу значења није безгранична, нити се семантичка поља једног и другог потпуно поклапају, и да није могуће свакад место једне узети ону другу реч у служби знака за везивање односних реченица с управним. Није, наравно, када се зависна реченица односи на предикат, односно на целину онога што се казује управном реченицом, као ни када се односи на штогод неодређено, означено заменицама: *нешто*, *то*, *сво*, *оно*, у којим случајевима употреба односне заменице *које* није својствена данашњем књижевном језику ниједне књижевнојезичке редакције. Али се овде не поставља питање могућности употребе заменице *које* у функцији заменице везника *што*, већ обрнуто — могућности, односно немогућности, употребе *што* с вредношћу синтаксичке опозиције заменици *који*, тј. питање синтаксичке еквивалентности ових двеју речи у случају када се оне односе на појам означен именицом. Такве еквивалентности нема само када односна реченица по значењу није само то већ је и узрочна у исто време. И зато се, ни обрнуто, *што* не може употребити као синтаксичка опозиција односној заменици *који* (*која*, *које*) ако сугерира узрочно значење. А будући да у наведеној одредби чл. 42. Предлога Устава *што* упућује на такву семантичку нијансу, јер очевидно кад се каже да „треба отклонити узроке што изазивају штете“, везничка реч *што* у таквој стилизацији асоцира нужност отклањања узрока з а т о што изазивају штете. Заменица *који*, међутим, као ни зависна реченица с њом на почетку, нема никаквог другог осим односног значења. Значи да потребу отклањања „узрока који могу изазвати *ше* *што*“ није срећно дати у формулацији отклањања „узрока *што* могу изазвати *ше* *што*“, јер смисао прве са заменицом

који на почетку не оставља никакве сумње у одређено значење зависне реченице, док стилизација друге с везником *што* доводи читаоца (односно слушаоца) бар у недоумицу да ли је реченица с њим односна или узрочна, уколико, како мало пре рекосмо, и одређено не сугерира узрочно значење њено. А састављачи Устава ни помислили нису на такво значење. Зато ми и дајемо преимућство стилизацији каква је тој одредби у Предлогу Устава дата у српскохрватској редакцији текста.

М. Сивановић